



## عوامل پیشران در تحقق گردشگری پایدار شهری با رویکرد اکوتوریسم (نمونه، موردی: شهر خوانسار)

محمدرضا حقی<sup>۱</sup>، احسان حیدرزاده<sup>۲</sup>

DOI:10.22034/jtd.2021.285189.2338

### چکیده

گردشگری شهری، در کنار تمام مزایای خود، در صورت عدم برنامه‌ریزی صحیح می‌تواند پیامدهای منفی متعددی بر محیط طبیعی و جامعه انسانی مقصد تحمیل کند. ازین‌رو، «پایداری» به یکی از الزامات برنامه‌ریزی گردشگری تبدیل شده است. پژوهش حاضر، با درک اهمیت این موضوع، تلاش کرده است راهبردهای تحقق گردشگری پایدار با محوریت اکوتوریسم را برای شهر خوانسار شناسایی کند. روش تحقیق حاضر توصیفی - تفسیری و مبتنی بر مطالعات اسنادی و پیمایش میدانی است. در ابتدا، متغیرهای مرتبط با موضوع از منابع معتبر داخلی و خارجی استخراج شده که ماحصل آن دستیابی به طیف جامعی از متغیرها در ۱۳ بُعد شامل محیط طبیعی، آلاینده‌ها و آسیب‌های اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی، حمل‌ونقلی، ظرفیت قابل تحمل شهر، بهداشت و سلامت، جاذبه‌های گردشگری، بنیان‌های جامعه محلی، زیرساخت‌های کالبدی گردشگری، زیرساخت‌های غیرکالبدی گردشگری و رضایتمندی از گردشگری بوده است. در ادامه، متغیرها برای اجرای مدل معادلات ساختاری آینده‌پژوهی در نرم‌افزار Mircmac وارد شده‌اند و مقایسات زوجی میان متغیرها به روش دلفی و با مشارکت ۱۵ کارشناس انجام شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد متغیرهای «طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری» و «وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن‌ها» بیشترین تأثیر را در تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار خواهند داشت و بنابراین راهبردهایی که اولویت بیشتری دارند باید بر مبنای آن‌ها تدوین شوند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۷

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۱۲

### واژه‌های کلیدی:

گردشگری شهری، آینده‌پژوهی، گردشگری پایدار، اکوتوریسم شهری، گردشگری مبتنی بر طبیعت، شهرخوانسار

### مقدمه

گردشگری شهری طی ده سال گذشته تقریباً ۵۰ درصد در سراسر جهان افزایش یافته و به‌مرور به یکی از انواع محبوب گردشگری تبدیل شده است. با این حال، این افزایش شمار بازدیدکننده از شهرها با تأثیراتی منفی همراه بوده است (Romero-Garcia et al., 2019: 682). از آنجایی که دیدگاه توسعه پایدار پیوندی تنگاتنگ با محیط زیست دارد، در سال‌های اخیر، به موضوعی کلیدی برای مدیران و برنامه‌ریزان مقصدهای گردشگری و همچنین سیاست‌گذاران توسعه گردشگری در سطوح گوناگون سیاست‌گذاری عمومی و خصوصی تبدیل شده است (ضیائی و عباسی، ۱۳۹۷: ۹). حفظ استانداردهای زندگی، حفظ محیط‌زیست، حفظ فرهنگ و تمدن، حفظ توازن در رشد اقتصادی، استفاده بهینه از اوقات فراغت و نوع معماری از مباحث مهم گردشگری است که از آن با عنوان «گردشگری پایدار» یاد

بنا بر گزارش شورای سفر و جهانگردی جهان (WTTC)، در سال ۲۰۱۷، گردشگری حدود ۱/۴ درصد از تولید ناخالص داخلی جهان، ۵ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌ها، ۷ درصد از صادرات جهان و همین‌طور یک شغل از هر ده شغل در اقتصاد جهانی (معادل با ۳۱۳ میلیون شغل) را به خود اختصاص داده است (Roxas et al., 2020: 280). با توجه به اهمیت اقتصادی گردشگری و رشد آن، تعجبی ندارد که مقالات بسیاری به برجسته‌سازی تأثیرات متعدد گردشگری در مقیاس‌های گوناگون پرداخته‌اند. اگرچه پرداختن به این تأثیرات مدت‌ها یکی از ویژگی‌های تحقیقات گردشگری بوده است، نگرانی بسیاری درخصوص پایداری بخش گردشگری و محدودیت‌ها برای رشد آن وجود دارد (Rasoolimanesh et al., 2020: 2).

۱. استادیار شهرسازی، گروه معماری دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

۲. استادیار شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه خلیج فارس، بوشهر، ایران (نویسنده مسئول). e.heidarzadeh@pgu.ac.ir



می‌شود. در واقع، گردشگری پایدار میزان ظرفیت استفاده از یک گردشگاه را بدون آسیب‌رسانی به محیط‌زیست و کاهش کیفیت گردشگری معین می‌کند (معینان میان‌دوآب و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۵۱).

گردشگری برنامه‌ریزی‌نشده می‌تواند دامنه‌ای از عواقب زیست‌محیطی منفی از جمله آلودگی، انتشار گازهای گلخانه‌ای و تأثیرات منفی در فرهنگ جوامع مقصد را به همراه داشته باشد. لذا، هدف گردشگری پایدار، ضمن در نظر گرفتن تأثیرات فعلی و آتی اقتصادی و اجتماعی و زیست‌محیطی گردشگری، پاسخ دادن به کلیه نیازهای گردشگران، محیط‌زیست و جوامع میزبان است (Spenceley, 2018: 1; Guo et al., 2019: 1). می‌توان گفت در طول ۳۰ سال گذشته، گردشگری پایدار به‌منزله نوعی استراتژی برد-برد برای محافظت از محیط‌زیست و همچنین تأمین نیازهای انسان مطرح بوده است (Dedeke, 2017: 161). برخی از محققان معتقد هستند که توسعه پایدار گردشگری ارتباط نزدیکی با نوعی گردشگری مسئول در مقابل محیط‌زیست دارد که، در آن، توسعه جوامع محلی در مقاصد گردشگری نقشی کلیدی ایفا کرده‌اند (Huete-Alcocer et al., 2019: 67).

برنامه‌ریزی گردشگری برای شهرهای کوچک و بزرگ، به دلیل سودمندی‌های اقتصادی، افزایش درآمد عمومی، اشتغال و روش‌های مهمی که در حمایت از تسهیلات و خدمات شهری و کمک در نگهداری و بازسازی مکان‌های تاریخی و توریستی خواهد داشت، مهم است (Vu et al., 2020: 3). چنان‌که اسناد سیاست و برنامه‌ریزی اکوتوریسم در امریکای شمالی، سه ویژگی اصلی برای اکوتوریسم معرفی می‌کند: ابزاری برای ارتقای حفاظت محیط‌زیست و آموزش، بهبود معیشت جوامع محلی و نهایتاً ایجاد آگاهی زیست‌محیطی هم برای گردشگران و هم ساکنان (Wondirad, 2019: 1049). از این رو، در این پژوهش، آینده‌پژوهی گردشگری پایدار شهر خوانسار بررسی شده است تا کلیدی‌ترین عوامل پیشران در تحقق این هدف شناسایی شوند و امکان برنامه‌ریزی در این حوزه ممکن شود.

شهر خوانسار واقع در استان اصفهان، که به‌سبب آب‌وهوای مناسب و باغات سرسبز و طبیعت بکر، طی دهه‌های اخیر، به یکی از مقاصد گردشگری برای مردم شهرهای بزرگ اطراف خود تبدیل شده است، به‌دلیل سبب فقدان برنامه‌ریزی و عدم آمادگی شهر برای پذیرش گردشگران، با پیامدهای نامطلوبی مانند آلودگی منابع آب و محیط طبیعی، تخریب چشم‌اندازهای طبیعی، افزایش مهاجرت، رکود فعالیت‌های کشاورزی و تغییر کاربری اراضی زراعی و باغات روبه‌رو شده است (حیدرزاده و حقی،

۱۳۹۷: ۲). بنابراین، در پژوهش حاضر تلاش شده است، با روش معادلات ساختاری و در چارچوب نرم‌افزار Miacmac، راهبردهایی عملیاتی و کلیدی برای تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار پیشنهاد شوند.

### پیشینه تحقیق

کسی (2019) در پژوهشی با کاربردی روش ترکیبی SWOT و AHP قصد دارد یک رویکرد راهبردی ترکیبی ارائه کند که بتواند به توسعه گردشگری پایدار در مقاصد گردشگری منجر شود. راهبردهای پیشنهادی شامل موارد زیر است: تنوع محصول و مدیریت رویداد، تصویر ذهنی مقصد، کاربردی سیستم مدیریت پایدار بازدیدکننده، راهبردهای تبلیغات و مشارکت و همکاری (Kisi, 2019: 1). پژوهش هیونت - ال‌کوکس و همکاران (2019) درباره مقصدی میراثی با ماهیت باستان‌شناسی در کشور اسپانیا است. اطلاعات با استفاده از پرسش‌نامه بسته از گردشگران جمع‌آوری شده است. این پژوهش توصیه می‌کند که تأمین خدمات و مدیریت این عناصر میراثی ارتقا یابد (Huete-Alcocer et al., 2019: 67).

جندقی و همکاران (2019) در پژوهشی، با عنوان «شناسایی سناریوهای گردشگری در ترکیه براساس رویکرد آینده‌پژوهی»، به شناسایی سناریوهای قابل قبول گردشگری در آنتالیا می‌پردازند (Jandaghi et al., 2019: 47). اریانی و فنوزی (2019)، با هدف تعیین عوامل راهبردی و جایگاه آن در توسعه مناطق بوم‌گردی، با کاربردی رویکرد ساختاری آینده‌نگر و روش تحلیل Miacmac، سعی می‌کنند تأثیرگذارترین متغیرها و ارتباط آن‌ها با توسعه بوم‌گردی منطقه‌ای در اندونزی را شناسایی کنند (Ariyani & Fauzi, 2019: 1).

سوتریسننا و همکاران (2020) به شناسایی عوامل کلیدی در توسعه پایدار در دهکده‌ای گردشگری پرداخته‌اند. در تجزیه و تحلیل این تحقیق، از روش اکتشافی - توصیفی و تحلیل آینده‌نگر با روش Miacmac استفاده شده است. نتایج تجزیه و تحلیل بر اهمیت عوامل فرهنگی، آداب و رسوم محلی و صلاحیت مدیران و منابع انسانی تأکید می‌کند (Sutrisna et al., 2020: 184).

وو و همکاران (2020) به بررسی عوامل مؤثر در توسعه گردشگری پایدار در استان باریا - وونگ‌تانو در ویتنام با روش‌های تحلیل عاملی و رگرسیون پرداخته‌اند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که چهار گروه عامل وجود دارند که قابل تأثیر چشمگیری در توسعه پایدار گردشگری در این استان تأثیر می‌گذارند. این عوامل عبارت هستند از جامعه، محیط زیست، محصولات و خدمات گردشگری و امکانات فنی (Vu et al., 2020: 561).

بیشتر و اهمیت بیشتری دارند (ایمانی و رضوی، ۱۳۹۹: ۷۱).

## مبانی نظری پایداری و اکوتوریسم

اکوتوریسم نوعی توریسم را شامل می‌شود که مستقیم و غیرمستقیم به طبیعت مربوط می‌شود و انگیزه اصلی آن بازدید و استفاده از جذابیت‌های طبیعی و فرهنگی بومی است، بدون این‌که خسارتی به آن‌ها کند. اکوتوریسم سفری مسئولانه به پهنه طبیعت است؛ سفری که محیط زیست را حفاظت می‌کند و به زندگی مردم محلی رونق و رفاه می‌بخشد. در مقایسه با گردشگری طبیعت‌نهاد که فقط سفر به مکان‌های طبیعی است، اکوتوریسم منافع مردم محلی را از جنبه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مدنظر قرار می‌دهد. به اعتقاد کارشناسان توسعه پایدار، فقط زمانی اکوتوریسم پایدار عمل می‌کند که جلوی بسیاری از تخریب‌ها و سوءاستفاده‌ها از منابع طبیعی گرفته شود. این کار از طریق محدود کردن و نظارت بر شکار، ماهی‌گیری، استفاده از سواحل دریا، دریاچه‌ها و دیگر مناطق حفاظت‌شده امکان‌پذیر است (حسن‌زاده، ۱۳۹۴: ۴۱-۴۲).

گردشگری پایدار به معنای کاهش تأثیرات منفی فعالیت‌های گردشگری در محیط زیست، جامعه و اقتصاد به منظور دستیابی به نوعی گردشگری از نظر اکولوژیکی پایدار، از نظر اقتصادی مقرون به صرفه و از نظر اجتماعی برابر است. مطابق با تعریف برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد (UNEP)، گردشگری پایدار به معنای توسعه فعالیت‌های گردشگری با تعادل پایدار بین ابعاد زیست‌محیطی، اجتماعی-اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی به منظور تضمین پایداری طولانی‌مدت آن است (Pan et al., 2018: 455).

دیدگاهی جامع در خصوص گردشگری پایدار در سال ۲۰۰۲ ارائه شد که گردشگری پایدار را روشی برای مدیریت منابع طبیعی، مصنوعی و اجتماعی-فرهنگی در نواحی مقصد و جوامع میزبان به منظور دستیابی به معیارهای اساسی ارتقای رفاه اقتصادی، حفاظت از سرمایه طبیعی و اجتماعی فرهنگی آن‌ها، دستیابی به عدالت درون‌نسلی و بین‌نسلی در توزیع هزینه‌ها و منافع، اطمینان از خودکفایی آن‌ها و تأمین نیازهای گردشگران استمی‌داند (Dans & Gonzalez, 2019: 70).

شاخص‌های سنتی توسعه گردشگری صرفاً حاکی از مسائل اقتصادی بود که شامل مواردی چون تعداد گردشگران، تعداد شب‌های اقامت، مدت اقامت گردشگران در مناطق مقصد و هزینه هر گردشگر می‌شد. به مرور تأثیرات منفی گردشگری در منابع مقصد موجب طرح موضوع گردشگری پایدار و توجه به دیگر ابعاد توسعه شد. بنابراین، ضروری بود موضوعاتی چون حفاظت از آب و منابع زمین، کیفیت هوا و تنوع زیستی را در نظر گرفته شوند. دخیل کردن مستقیم مردم

نعمت‌پور و فرجی (۲۰۱۹) تلاش کرده‌اند تأثیرات مثبت و منفی گردشگری در روند رشد گردشگری در مقیاس ملی در ایران را شناسایی و اولویت‌بندی کنند. این تأثیرات با استفاده از تجزیه و تحلیل اثر متقاطع در قالب روش Micmac، عوامل اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی و زیست‌محیطی ارزیابی شده‌اند (Nematpour & Faraji, 2019: 259).

زالی و عطریان (۱۳۹۵) پژوهشی در زمینه شناسایی عوامل اصلی و ترسیم آینده‌ای مطلوب در آینده گردشگری منطقه‌ای استان همدان انجام داده‌اند. با توجه به ماهیت این پژوهش، از روش‌های تحلیل ساختاری، سناریونگاری و دلفی و از نرم‌افزار Micmac بهره گرفته شده است (زالی و عطریان، ۱۳۹۵: ۱۰۷).

سجادی و همکاران (۱۳۹۷) عوامل مؤثر در مدیریت شهری و نقش آن در توسعه پایدار گردشگری ساحلی در شهر بوشهر را بررسی و شناسایی ه‌ستند کرده‌اند. روش این پژوهش مبتنی بر رویکرد توصیفی تحلیلی است که با روش میدانی به منظور تکمیل پرسش‌نامه‌ها همراه شده است. سپس، داده‌های پژوهش با استفاده از آزمون t تک‌نمونه‌ای از طریق نرم‌افزار SPSS پردازش و تحلیل شده است (سجادی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱).

نصر (۱۳۹۸)، در پژوهشی، پیشران‌های کلیدی مؤثر در توسعه گردشگری شهر شیراز را شناسایی و چگونگی تأثیرگذاری این پیشران‌ها در یکدیگر را بررسی کرده است. نتایج حاصل نشان می‌دهند که پیشران‌های منابع آب، تبلیغات، مدیریت محلی، آثار تاریخی، امنیت غذایی، امنیت، سیاست‌های کلان ملی در حوزه گردشگری و مشارکت شهروندان تأثیرگذار هستند (نصر، ۱۳۹۸: ۵۵).

فتاح‌زاده و همکاران (۱۳۹۹) به شناسایی سناریوهای ممکن و محتمل آینده توسعه گردشگری پایدار استان گیلان در افق ۱۴۲۵ پرداخته‌اند. ۱۲ پیشران اصلی مؤثر در توسعه گردشگری پایدار استان با استفاده از نرم‌افزار Micmac توسعه گردشگری عبارت هستند از تراکم جمعیت در مناطق گردشگرپذیر، ارتقای سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی، میزان اشتغال‌زایی در مشاغل سودآور بخش گردشگری، میزان سرمایه‌گذاری‌های بخش خصوصی، استفاده بهینه از زمین، رقابت‌پذیری، گسترش فضاهای ساخته‌شده مرتبط با گردشگری، افزایش زیرساخت‌های حمل و نقل منطقه‌ای، مشارکت و هم‌پستگی گروه‌ها و ساکنان محلی، برگزاری جشنواره‌های فصلی و فرهنگی، کاهش میزان آسیب‌رسانی اکولوژیکی و اطلاع‌رسانی مردم درباره اهمیت وجود گردشگران در ناحیه موردنظر (فتاح‌زاده و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱۱).

ایمانی و رضوی (۱۳۹۹) به شناسایی پیشران‌های مؤثر در وضعیت آینده گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی در بخش مرکزی شهرستان سرعین پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که عوامل بهبود وضعیت معابر و راه‌های روستایی، امنیت و بازسازی آثار گردشگری، از میان ۲۳ عامل پیشران، بیش‌تأثیرگذاری



محلی در صنعت گردشگری تضمین‌کننده گردشگری پایدار در درازمدت است (Boskovic et al., 2020: 2768). گردشگری پایدار شهری فعالیت‌های گردشگران در زمینه بازیافت زباله‌ها و حمل‌ونقل سبز شهری و همچنین تأثیرات سیاست‌های اجرایی پروژه‌های شهری در حفاظت از میراث فرهنگی و محیط طبیعی را نیز مدنظر دارد (Maxim, 2016: 972-973). مطابق با تعاریف، اکوتوریسم نوعی گردشگری است که اصول زیست‌محیطی را پرورش می‌دهد (Diamantis, 1999: 93-98). اکوتوریسم نوعی گردشگری پایدار است که عامل مهمی در توسعه مقصدهای نوظهور است. اصول کلیدی اکوتوریسم موجب کاهش تأثیرات منفی زیست‌محیطی، افزایش آگاهی فرهنگی و زیست‌محیطی، ایجاد تجربیات مثبت برای بازدیدکنندگان و توانمندسازی اقتصادی جمعیت محلی ضمن افزایش حساسیت به سیاست زیست‌محیطی و اقتصادی کشور میزبان می‌شود (Saidmamatov et al., 2020: 3). در بیانیه کبک (Quebec) در سال ۲۰۰۲ آمده است که اکوتوریسم در حفاظت از میراث طبیعی و فرهنگی فعالانه مشارکت می‌کند و میراث طبیعی و فرهنگی مقصد را برای بازدیدکنندگان تفسیر می‌کند. اکوتوریسم راهبردی برای حفاظت از محیط زیست و تأمین درآمد جوامع در مناطق حفاظت‌شده و اطراف آن است. در بسیاری از نقاط جهان، اکوتوریسم به اهداف دوگانه از بین بردن فقر و حفاظت از منابع طبیعی کمک کرده است. ترویج اکوتوریسم فرصت‌های شغلی گوناگونی برای افراد محلی ای ایجاد می‌کند که مشغول فعالیت‌های گوناگون مرتبط با گردشگری هستند (Das & Chatterjee, 2015: 4).

### برنامه‌ریزی اکوتوریسم در نواحی شهری

اماکن شهری اغلب طیف وسیعی از جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، مراکز خرید، سالن‌های موزیک، پارک‌ها، رستوران‌ها و دیگر جاذبه‌های شهری را در خود جای داده‌اند (فرجی‌راد و آقاجانی، ۱۳۸۸: ۶۸-۷۱). رشد گردشگری در شهرها تأثیرات مهمی در درآمد و اشتغال شهرها استاندارد. گردشگری شهری، در سطح بین‌المللی، به‌منزله صنعتی مهم شناخته شده و جایگاه آن در حمایت از مدیریت پایدار و استفاده از منابع شهری محلی تا حد زیادی مطرح شده است. به‌طورکلی، گردشگری شهری عبارت است از سفر به شهرها و محلات و نواحی شهری با انگیزه اصلی لذت از جاذبه‌ها، امکانات و خدمات (AI-saad & Ababneh, 2017: 361-363).

سه گروه از عناصر برای عملکرد مؤثر یک شهر به‌منزله مقصد گردشگری و جذب گردشگر نیاز هستند. عناصر اولیه شامل مکان‌های فعالیتی فرهنگی، ورزشی و تفریحی و امکانات اوقات فراغت است. عناصر ثانویه بعد خدماتی را فراهم می‌کنند و بیانگر مکان اقامت، غذا و انواع گوناگون فرصت‌های خرید هستند. گروه سوم شامل عناصر زیرساختی مربوط به حمل‌ونقل و اطلاعات گردشگری است (Hinch, 1996: 97-98).

هر برنامه گردشگری طبیعت‌مبنا را که از نظر زیست‌محیطی پایدار باشد و آموزش به مردم محلی در آن مؤلفه‌ای اصلی تلقی شود می‌توان اکوتوریسم دانست. مردم محلی باید بر گردشگری نظارت داشته باشند و عمده مزایای آن را دریافت کنند تا از توسعه پایدار اطمینان حاصل شود (Rostami & Teimouri, 2019: 48). نقش اکوتوریسم در توسعه اقتصادی - اجتماعی جوامع محلی با ارائه مزایایی مانند فرصت‌های شغلی و ظرفیت‌سازی از طریق برنامه‌های مهارت‌آموزی و برنامه‌های توسعه‌ای، پرداخت هزینه‌های اجاره، ایجاد پروژه‌های مشارکتی، توسعه ارتباطات محلی، زنجیره ارزش، توسعه زیرساخت‌ها و همچنین کمک‌های مالی خیرخواهانه اعتبار یافته است (Synman, 2016: 249). فعالیت‌های اکوتوریسم در جوامع محلی باید این موارد را محقق کنند: ۱- کاهش آثار منفی کالبدی، اجتماعی و رفتارهای روان‌شناختی؛ ۲- ایجاد نوعی آگاهی زیست‌محیطی و فرهنگی؛ ۳- تشویق شدید تجارب مثبت برای ساکنان و گردشگران و ۴- بهبود شرایط سیاسی، زیست‌محیطی و اجتماعی کشورهای میزبان (Tsenget al., 2019: 1323-1324).

### آثار اکوتوریسم در توسعه شهری

اصطلاح اکوتوریسم شهری ابتدا توسط شرکت بلکاستون (Blackstone) در سال ۱۹۹۶ پیشنهاد شد و به‌منزله یکی از روش‌های پایدار برای سفر کردن در نواحی شهری تعریف شد. براساس تعریف ارائه‌شده توسط کنفرانس اکوتوریسم شهری در سال ۲۰۰۴، اکوتوریسم شهری به‌معنای سفر به طبیعت و حفاظت از آن در نواحی شهری است. راهبردهای اکوتوریسم شهری شامل مواردی مانند (حفظ منظر طبیعی، تنوع زیستی و فرهنگ‌های بومی؛) به حداکثر رساندن منافع محلی و درگیر کردن جامعه محلی به‌منزله مالکان، سرمایه‌گذاران، میزبانان و راهنمای گردشگران؛) آموزش بازدیدکنندگان و ساکنان درخصوص موضوعات زیست‌محیطی، منابع میراثی و پایداری و) کاهش ردپای اکولوژیکی انسان‌ها هستند. مطابق تعریفی دیگر، اکوتوریسم شهری سفر و جست‌وجو در داخل و اطراف شهر است که درک بیشتری از منابع طبیعی و فرهنگی شهرها برای بازدیدکنندگان و ساکنان فراهم کند (Wu et al., 2010: 739-740). در کنوانسیون اکوتوریسم شهری که در کانادا برگزار شد، متخصصان توافق کردند که اکوتوریسم شهری عبارت است از فرصتی برای حفاظت از تنوع زیست‌شناسی و اجتماعی، ایجاد شغل‌های جدید و بهبود کیفیت زندگی جمعیت شهری (Jegdić & Gradinac, 2016: 155-156). سهم اکوتوریسم در کاهش فقر در جوامع محلی از نظر ایجاد اشتغال، درآمدزایی و فرصت‌های کارآفرینی بررسی می‌شود؛ به‌ویژه توسعه اشتغال در جوامع محلی و فرصت‌های کارآفرینی منابع درآمد متنوعی را برای خانوارهای درگیر در اکوتوریسم فراهم می‌کند (Agyeman et al., 2019: 75-76). اکوتوریسم، برای کاهش فقر، باید ارتباط مؤثری با فعالیت‌های اقتصادی دیگر، که در

جوامع محلی (1: Asuk & Nchor, 2018).

### مستندسازی متغیرهای گردشگری پایدار شهری

در پژوهش حاضر، نخست، متغیرهای تحقق گردشگری پایدار شهری از طریق مروری بر متون معتبر داخلی و خارجی استخراج شده اند. از آنجاکه گردشگری شهری متأثر از ابعاد گوناگونی مانند کالبدی، اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی مانند آن‌ها است، سنجش آن به شناسایی گستره جامع‌تری از متغیرها نیاز استاندارد. از همین رو، پس از تدوین مبانی نظری پژوهش، از میان ۱۲ پژوهش معتبر داخلی و خارجی، متغیرهای مرتبط با موضوع استخراج شده‌اند (جدول ۱). گفتنی است مستندسازی و گزینش متغیرها با در نظر گرفتن مواردی همچون «تواتر استفاده از متغیر در مقالات»، «هم‌پوشانی حداقلی با سایر متغیرها»، «قابلیت تحلیل از سوی کارشناسان» و «تطابق با شرایط فرهنگی و بومی ایران» انجام شده است.

جوامع محلی انجام می‌شوند همچون کشاورزی، دامداری، ماهیگیری و صنایع دستی، برقرار کند. اکوتوریسم همچنین نقش مؤثری در حفظ محیط‌زیست شامل حیات وحش و جنگل‌های طبیعی دارد (Chirenje, 2017: 90-91). اکوتوریسم می‌تواند در توسعه اجتماعی- فرهنگی و استفاده پایدار از منابع محیطی سهیم باشد (Menbere & Menbere, 2017: 6-7). پروژه‌های اکوتوریسم، علی‌رغم تأکیدمزیای فراوان، برای جوامع محلی در واقع مانند شمشیری دولبه عمل می‌کند. در واقع، فعالیت‌های اقتصادی بیش از حد می‌تواند به بهره‌برداری مازاد از منابع طبیعی و ایجاد نقص در منابع طبیعی منجر شود. البته، اکوتوریسم جامعه‌محور در پی روشی پایدارتر برای مدیریت منابع طبیعی با تقویت حفاظت از طریق مشارکت جوامع محلی است (Mensah, 2017: 81). عوامل محدودکننده اکوتوریسم جامعه محلی عبارت هستند از تعارض بین ذی‌نفعان، فقدان ظرفیت‌سازی مناسب و عدم توزیع سهم متعادل سود بین مجریان گردشگری و



جدول ۱: مستندسازی متغیرهای گردشگری شهری پایدار

متغیرها		ابعاد	
ظرفیت زیرساخت‌های خدماتی و امدادی	G1	ظرفیت قابل تحمل شهر	G
عدم شلوغی و ازدحام بیش از حد	G2		
فناوری‌های نوین ارتباطی، اینترنت، آنتن‌دهی تلفن همراه، خودپردازها	G3		
میزان مصرف آب	G4		
استفاده کارآمد از منابع انرژی در بخش گردشگری	G5		
پاکیزگی محیط، وضعیت جمع‌آوری زباله، فاضلاب و ضایعات	H1	بهداشت و سلامت	H
سرویس‌های بهداشتی	H2		
ایمنی	H3		
وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن‌ها	I1	جاذبه‌های گردشگری	I
عرضه محصولات محلی	I2		
توزیع زمانی و مکانی گردشگرپذیری	I3		
مشارکت مردمی و همکاری نهادهای محلی	J1	بنیان‌های جامعه محلی	J
آگاه‌سازی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر	J2		
کیفیت مراکز اقامتی و خدمات پذیرایی	K1	زیرساخت‌های کالبدی گردشگری	K
امکانات، تسهیلات رفاهی و استراحتگاه‌ها	K2		
کیفیت اطلاعات و تبلیغات گردشگری	L1	زیرساخت‌های غیرکالبدی گردشگری	L
کیفیت تورهایی گردشگری	L2		
برخورد کارکنان و متولیان	L3		
ارتقای کیفیت زندگی و رفاه جامعه میزبان	M1	رضایتمندی از گردشگری	M
رضایتمندی گردشگران	M2		
اقلیم و آب‌وهوا	A1	محیط طبیعی	A
چشم‌اندازهای طبیعی	A2		
گونه‌های گیاهی و جانوری بومی	A3		
فضای سبز و کیفیت پوشش گیاهی	A4		
عدم آلودگی هوا و صوت	B1	آلاینده‌ها و آسیب‌های اکولوژیکی	B
عدم آلودگی آب	B2		
حفاظت از کاربری اراضی حوزه‌های طبیعی	B3		
درآمدهای بخش گردشگری و توزیع آن	C1	اقتصادی	C
اشتغال‌زایی بخش گردشگری	C2		
قیمت‌ها و هزینه‌ها برای گردشگر	C3		
سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی	C4		
درآمدهای پایدار گردشگری برای مدیریت شهری	C5		
آداب‌ورسوم محلی و فرصت‌های پنهان فرهنگی	D1	اجتماعی	D
تنش‌ها و تعارضات میان گردشگران و جامعه میزبان	D2		
امنیت	D3		
طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری	E1	مدیریتی	E
قوانین و مقررات	E2		
ترافیک سواره و دسترسی به پارکینگ	F1	حمل و نقلی	F
کیفیت حمل و نقل و زیرساخت‌های ارتباطی	F2		

منبع: (پورا احمد و همکاران، ۱۳۹۵؛ اسماعیل‌زاده و اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۶؛ ضرغام بروجنی و، نیک‌بین، ۱۳۹۱؛ دلشاد و همکاران، ۱۳۹۶؛ شاطریان و همکاران،

۱۳۹۶؛ Lozano-oyala et al., 2019؛ Tanguay et al., 2019؛ Boley et al., 2017؛ Choi & Sirkaya, 2005؛ Hsu et al., 2020؛ Tovmasyan, 2019؛ Mistrym 2018

(Mistrym 2018؛ 2013)



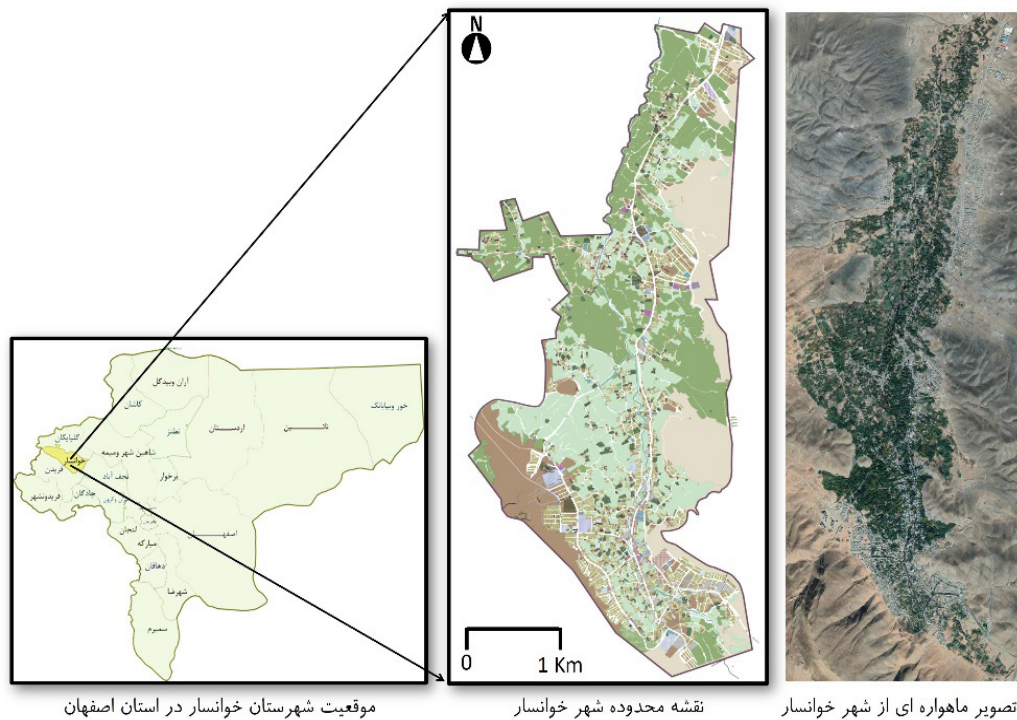


## معرفی شهر خوانسار

خوانسار شهری است کوهستانی که در شمال غرب استان اصفهان قرار گرفته است. اگرچه این شهر از قدمت و تاریخی کهن و شرایط اقلیمی مساعدی دارد، محدودیت‌های جغرافیایی و توپوگرافی مانع از رشد فیزیکی این شهر شده است. همین امر سبب شده خوانسار، چه به لحاظ جمعیتی و چه از نظر وسعت، در شمار شهرهای کوچک کشور قرار گیرد (جمعیت ساکن شهرستان خوانسار مطابق سرشماری سال ۱۳۹۵ حدود ۳۳ هزار نفر بوده است). شهر خوانسار به واسطه حاکمیت شرایط کوهستانی و تحت‌تأثیر عامل ارتفاع از جمله نواحی سردسیر و بیلاقی استان اصفهان به شمار می‌رود (حیدرزاده و حقی، ۱۳۹۷: ۸).

به دلیل استقرار اغلب محلات شهر خوانسار در جوار رودخانه و بهره‌برداری از آب‌های رود برای مزارع و باغات در دو طرف ساحل رود، شکل کالبدی شهر طولی و کشیده و در امتداد رودخانه است. ارتباط بین محلات از طریق راه‌های پریپچ‌وخمی است که طبیعی و خودجوش به وجود آمده است. محل هسته اولیه شهر منطبق بر منتهی‌الیه جنوبی

محدوده کنونی شهر است و پراکنش فضایی بسیاری از آثار و ابنیه ثبت‌شده میراث فرهنگی از قبیل مسجد جامع، مسجد رئیس‌ان و خانه ابهری نیز مربوط به هسته اولیه شهر است. استقرار خوانسار، در بین کوه‌های بلند، منابع آبی مناسبی برای کشاورزی در اطراف این شهر فراهم کرده و باغات سرسبز و پرمحصولی را در این شهر ایجاد کرده است. دامداری و پرورش زنبور نیز در این منطقه رونق دارد و عسل خوانسار در شمار انواع عسل‌های مرغوب و مشهور کشور است که از طریق بازرگانان شهر خوانسار در سراسر کشور توزیع می‌شود. در ایام خاصی از سال، شهر خوانسار پذیرای گردشگران متعددی از شهرهای دور و نزدیک است. یکی از این ایام مربوط به دهه اول محرم است که به سبب مراسم خاص عزاداری در این شهر مورد استقبال مردم سایر شهرها قرار می‌گیرد. خوانسار در سال‌های اخیر به منزله شهری بیلاقی و مرکز عمده گردشگری برای اهالی شهرهای تهران، اصفهان و سایر سکنة قدیمی شهر شناخته می‌شود (همان: ۸). شکل‌های ۱ و ۲ موقعیت و نمایی از شهر خوانسار را نمایش می‌دهند.



شکل ۱: موقعیت و تصویر ماهواره‌ای شهر خوانسار (منبع: نگارندگان)



شکل ۲: نمایی از شهر خوانسار و باغات آن (منبع: نگارندگان)

امتیازدهی متغیرها، با محاسبه میزان ضریب پرشدگی داده‌ها، صحت ابزار گردآوری داده‌ها سنجیده شده است و، با توجه به ماتریس به‌دست‌آمده، متغیرهای کلیدی پژوهش شناسایی شدند. در پایان، بر مبنای متغیرهای کلیدی، راهبردهایی پیشنهادی برای تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار پیشنهاد شده‌اند.

### یافته‌ها

در این بخش، متغیرهای استخراج‌شده براساس مرور مبانی نظری با بهره‌گیری از روش تحلیل اثرات متقاطع در نرم‌افزار Micmac بررسی و تحلیل شده‌اند. بدین منظور، از ماتریسی به ابعاد  $39 \times 39$  استفاده شد تا وضعیت هر یک از متغیرها در سیستم مشخص شود. از پاسخ‌دهندگان درخواست شد که وضعیت متغیرها را براساس وضعیت شهر خوانسار با طیف موردنظر تکمیل کنند. اولین گام نتایج تحلیل جدول ویژگی‌های تأثیرگذاری مستقیم عوامل است. اندازه این جدول به ابعاد  $39 \times 39$  است که، در دو دور چرخش آماری داده‌ها، از مجموع ۱۵۲۱ رابطه (تأثیرگذاری و تأثیرپذیری) ارزیابی شده در این جدول، ۶۴۸ رابطه دارای ارزش صفر (بدون اثر)، ۴۴۳ رابطه دارای ارزش یک (اثرگذاری کم)، ۲۹۷ رابطه دارای ارزش دو (اثرگذاری متوسط) و ۱۳۳ رابطه دارای ارزش سه (اثرگذاری شدید) هستند. ضریب پرشدگی این جدول برابر  $57/39$  درصد است و این حاکی از آن است که حدود ۶۰ درصد از عوامل انتخاب‌شده مستقیم بر همدیگر تأثیر داشته‌اند.

### روش تحقیق

نوع تحقیق حاضر، به‌لحاظ هدف، کاربردی و، از نظر ماهیت، توصیفی - تفسیری است. اطلاعات لازم براساس ماهیت تحقیق به دو شیوه کتابخانه‌ای و پرسش‌نامه‌ای گردآوری شده است. برای جمع‌آوری داده‌ها و شناسایی متغیرهای اولیه، پس از بررسی منابع مطالعاتی گوناگون، در نهایت ۳۹ متغیر برای ارزیابی انتخاب شدند. با توجه به این‌که برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار Micmac استفاده می‌شود، پرسش‌نامه به صورت ماتریس اثرات متقاطع تنظیم شده است روایی آن را کارشناسان بررسی کرده‌اند. سپس، بر مبنای معادلات ساختاری و در چارچوب مدل Micmac، متغیرهای شهر خوانسار ارزیابی شده شده‌اند. داده‌های ورودی به مدل Micmac از روش دلفی و با توزیع پرسش‌نامه میان ۱۵ کارشناس (۱۰ نفر با مدرک تحصیلی دکتری تخصصی و بالاتر و ۵ نفر با مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد) حاصل شده‌اند. در میان این افراد، ۵ کارشناس درباره وضعیت شهر خوانسار آگاهی قبلی داشته‌اند و سایر کارشناسان نیز، به کمک تصاویر و گزارش‌های مربوط به خوانسار، درباره این شهر شناخت اجمالی یافته‌اند.

در چارچوب ماتریس اثرات متقاطع، متغیرها بر مبنای میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها با اعدادی در طیف صفر تا ۳ - که در آن صفر به معنای منزله بدون تأثیر، یک به معنای منزله تأثیر ضعیف، دو به معنای منزله تأثیر متوسط، سه به معنای تأثیر زیاد و P به معنای اثرگذاری مستقیم و غیر مستقیم بالقوه هستند - امتیازدهی شده‌اند. پس از

جدول ۲: ویژگی‌های ماتریس اولیه (منبع: نگارندگان)

ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفرها	تعداد یک‌ها	تعداد دوها	تعداد سه‌ها	جمع	درجه پرشدگی
$39 \times 39$	۲	۶۴۸	۴۴۳	۲۹۷	۱۳۳	۸۷۳	$57/39\%$

در ادامه، براساس جدول ۳، دسته‌بندی متغیرها ستون‌های ماتریس اثرات متقاطع به‌زای هر متغیر بیان به‌همراه جمع مقادیر ارزش‌گذاری‌شده در سطرها و شده است.

جدول ۳: تأثیرپذیری و تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم متغیرها (منبع: نگارندگان)

MII		MDI		متغیرها	MII		MDI		متغیرها
جمع ستون‌ها (تأثیرپذیری غیرمستقیم)	جمع سطرها (تأثیرگذاری غیرمستقیم)	جمع ستون‌ها (تأثیرپذیری مستقیم)	جمع سطرها (تأثیرگذاری مستقیم)		جمع ستون‌ها (تأثیرپذیری غیرمستقیم)	جمع سطرها (تأثیرگذاری غیرمستقیم)	جمع ستون‌ها (تأثیرپذیری مستقیم)	جمع سطرها (تأثیرگذاری مستقیم)	
۶۷۴۴۲	۴۸۸۸۸	۴۵	۳۷	G1	۲۲۶۸۲	۵۸۲۹۳	۱۸	۴۲	A1
۵۱۲۳۴	۱۰۵۷۸۰	۳۷	۷۸	G2	۳۳۷۱۱	۴۹۹۴۸	۲۷	۳۳	A2
۱۲۲۵۰	۴۱۲۵۷	۹	۲۹	G3	۲۸۶۳۴	۳۴۳۴۷	۲۴	۲۳	A3
۴۴۲۷۵	۴۰۷۳۲	۳۲	۲۷	G4	۳۷۴۵۴	۶۱۹۸۹	۳۱	۴۲	A4
۲۸۴۰۲	۴۲۶۶۱	۲۰	۳۰	G5	۱۵۸۱۴	۲۳۹۰۰	۱۵	۱۷	B1
۵۲۶۰۴	۶۴۰۸۸	۳۸	۴۹	H1	۱۹۲۵۳	۱۸۱۸۹	۱۵	۱۲	B2
۲۱۹۴۰	۲۶۳۰۴	۱۴	۲۰	H2	۵۹۱۱۷	۵۸۷۸۴	۳۸	۳۹	B3
۳۹۰۶۷	۴۴۴۷۲	۲۵	۲۹	H3	۱۰۲۵۱۶	۳۹۶۶۷	۷۰	۲۷	C1
۷۳۶۹۵	۷۷۳۴۴	۵۰	۵۵	I1	۸۳۳۰۸	۴۱۷۲۱	۵۴	۲۹	C2
۷۵۶۱۱	۳۲۷۰۶	۵۴	۲۳	I2	۵۲۷۹۶	۲۸۰۵۷	۳۰	۲۱	C3
۶۱۶۵۴	۶۸۲۸۷	۴۵	۴۷	I3	۱۰۴۵۰۰	۵۳۰۶۰	۷۳	۳۶	C4
۶۵۱۴۳	۶۴۵۰۵	۴۳	۴۳	J1	۸۲۳۳۹	۶۴۴۲۲	۵۵	۴۵	C5
۲۱۵۶۱	۷۵۷۵۵	۱۵	۵۶	J2	۲۵۷۸۳	۵۷۱۸۲	۱۸	۳۸	D1
۴۸۶۹۱	۳۸۷۳۴	۳۴	۲۸	K1	۴۶۳۷۴	۴۳۱۶۱	۳۵	۲۹	D2
۷۳۹۰۸	۴۵۷۸۲	۵۴	۳۳	K2	۴۱۹۸۶	۶۴۷۸۱	۳۱	۴۵	D3
۷۱۱۲۸	۴۸۹۹۹	۴۸	۳۴	L1	۷۸۸۰۳	۱۲۴۹۰۸	۵۶	۹۰	E1
۵۴۷۰۲	۴۱۵۱۲	۴۳	۲۸	L2	۴۳۰۷۸	۱۲۱۹۴۴	۳۰	۸۹	E2
۱۷۲۱۱	۲۱۷۲۸	۱۱	۱۸	L3	۴۵۱۶۷	۴۳۶۵۴	۳۲	۳۰	F1
۹۵۴۶۵	۳۴۸۷۶	۶۵	۲۳	M1	۳۹۶۵۵	۶۰۴۶۸	۲۳	۴۴	F2
۹۸۸۷۷	۲۱۵۴۵	۷۹	۱۸	M2					

است. همچنین، متغیرهای رضایتمندی گردشگران (M2)، سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی (C4) و درآمد‌های بخش گردشگری و توزیع آن (C1) به‌ترتیب با امتیازهای ۷۹، ۷۳ و ۷۰ دارای بیشترین تأثیرپذیری در مقایسه با سایر متغیرها هستند و کمترین میزان تأثیرپذیری به‌ترتیب مربوط به متغیر فناوری‌های نوین ارتباطی، اینترنت، آنتن‌دهی تلفن همراه، خودپردازها (G3) با امتیاز ۹، برخورد کارکنان و متولیان (L3) با امتیاز ۱۱ و سرویس‌های بهداشتی (H2) با امتیاز ۱۴ بوده است.

مطابق جدول فوق، متغیرهای طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری (E1) با امتیاز ۹۰، قوانین و مقررات (E2) با امتیاز ۸۹ و عدم‌شلوغی و ازدحام بیش از حد (G2) با امتیاز ۷۸ به‌ترتیب دارای بیشترین ضریب تأثیرگذاری مستقیم در دیگر متغیرها هستند. در مقابل، کمترین میزان تأثیرگذاری مستقیم به‌ترتیب مربوط به متغیرهای عدم‌آلودگی آب (B2) با امتیاز ۱۲، عدم‌آلودگی هوا و صوت (B1) با امتیاز ۱۷ و برخورد کارکنان و متولیان (L3) و رضایتمندی گردشگران (M2) با امتیاز ۱۸



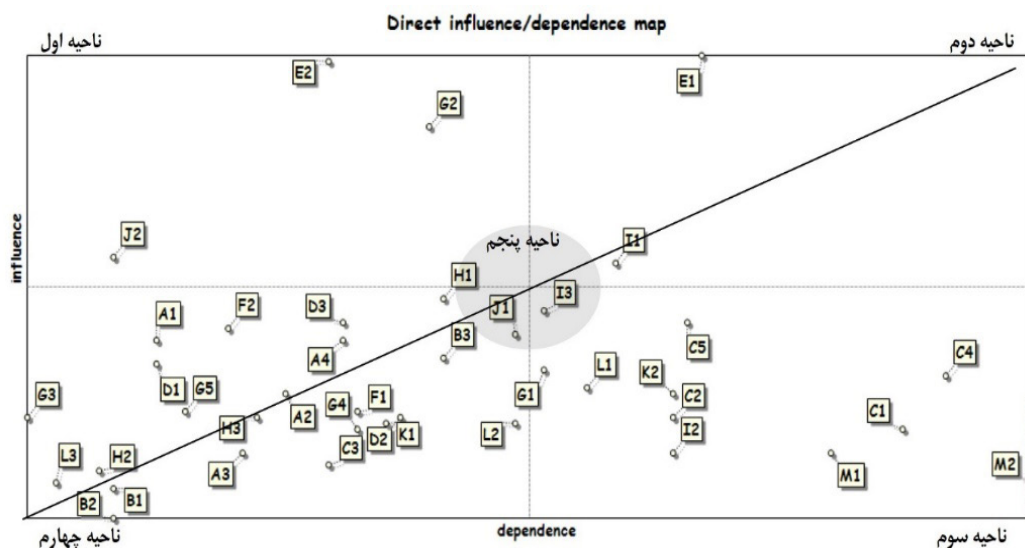


عوامل در نواحی چهارم و پنجم متمرکز بوده که گویای حالت ناپایدار سیستم است.

**تحلیل اثر وابستگی مستقیم و پراکندگی متغیرها**  
ماتریس نهایی برگرفته از پژوهش شامل پنج ناحیه مهم و اساسی است که به صورت موارد ذکر شده در جدول ۴ قابل شناسایی و تفکیک هستند:

جدول ۴: تحلیل نواحی پنج گانه نمودار اثر وابستگی مستقیم (منبع: نگارندگان)

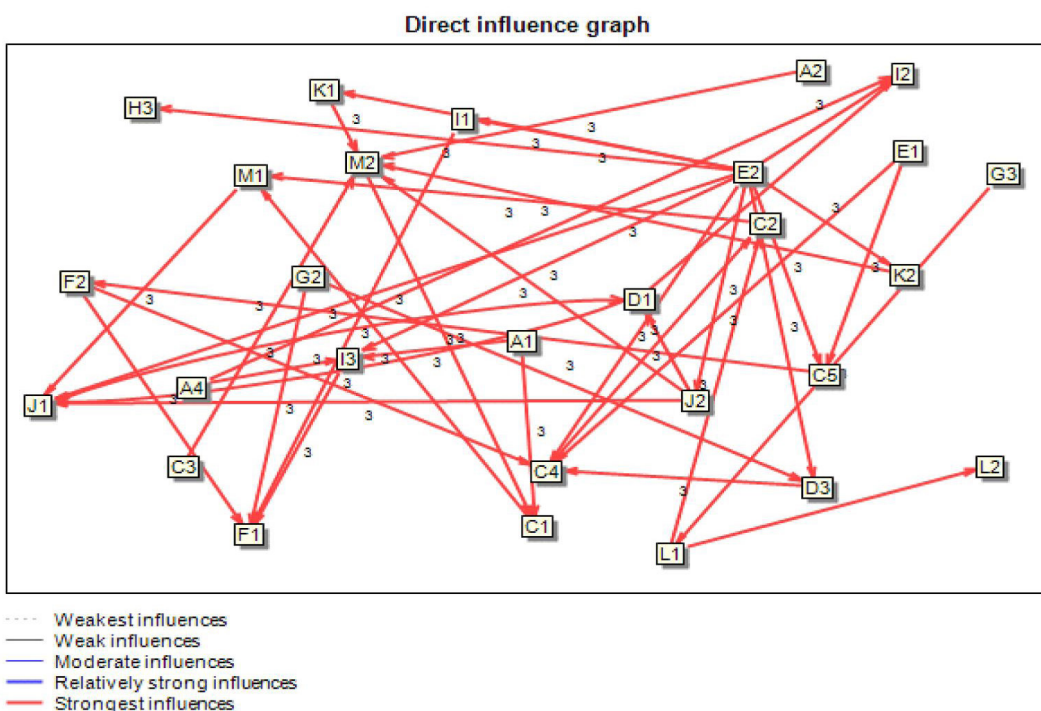
<p>این ناحیه مهم‌ترین و تأثیرگذارترین عوامل در تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار را نشان می‌دهد. در واقع، میزان تأثیرگذاری این عوامل به مراتب بیشتر از میزان تأثیرپذیری آن‌ها بوده و بحرانی‌ترین عوامل وضعیت سیستم تلقی شده و تغییرات سیستم وابسته به آن‌ها است. این متغیرها، همان‌طور که در شکل ۳ مشاهده می‌شود، عبارت هستند از قوانین و مقررات (E2)، عدم شلوغی و ازدحام بیش از حد (G2) و آگاه‌سازی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر (J2).</p> <p>متغیرهای شناسایی شده در این ناحیه متغیرهای ورودی سیستم محسوب می‌شوند و توسط سیستم قابل کنترل نیستند؛ زیرا خارج از سیستم قرار دارند و به‌صورت متغیرهای باثبات عمل می‌کنند.</p>	<p><b>ناحیه اول:</b> پیشران‌های شگفت‌انگیز</p>
<p>این ناحیه متغیرهایی را نشان می‌دهد که هم تأثیرگذاری و هم تأثیرپذیری زیادی دارند یا اصطلاحاً به آن‌ها «عوامل حد وسط» نیز گفته می‌شود. به عبارت دیگر، وضعیت این عوامل و تأثیرگذاریشان هم در گروهی بسیاری از عوامل دیگر است و هم خود تأثیرگذاری زیاد بسیاری دارند و هر عملی روی آن‌ها در متغیرهای دیگر نیز تغییر ایجاد خواهد کرد. بنابراین، حساسیت فراوانی دارند و نیازمند نظارت و کنترل مداوم هستند. این عوامل طبق شکل ۳ شامل متغیرهای طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری (E1) و وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن‌ها (I1) هستند.</p> <p>عوامل ناحیه دوم نیز به دو دسته عوامل ریسک و هدف تقسیم می‌شوند که عوامل ریسک در پیرامون خط قطری ناحیه دوم قرار دارند و ظرفیت فراوانی برای تبدیل شدن به بازیگران کلیدی سیستم دارند و در این پژوهش فقط شامل وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن‌ها (I1) هستند.</p> <p>عوامل هدف نیز در زیر خط قطر ناحیه دوم واقع شده‌اند و بیش از آن‌که تأثیرگذار باشند تأثیرپذیر هستند و به‌منزله نتایج تکامل سیستم معرفی می‌شوند. در واقع، با دستکاری این عوامل، می‌توان به تغییرات و تکامل سیستم در جهت موردنظر دست یافت. وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن‌ها (I1) تنها متغیر هدف در سیستم تعیین می‌شود.</p>	<p><b>ناحیه دوم:</b> متغیرهای دووجهی یا حد وسط</p>
<p>عواملی را نشان می‌دهد که میزان تأثیرگذاری کم و تأثیرپذیری فراوان دارند. بنابراین، این عوامل به تغییر و تکامل عوامل تأثیرپذیر و دووجهی بسیار حساس و وابسته هستند. متغیرهای رضایتمندی گردشگران (M2)، درآمدهای بخش گردشگری و توزیع آن (C1)، سرمایه‌گذاری و مشارکت بخش خصوصی (C4)، ارتقای کیفیت زندگی و رفاه جامعه میزبان (M1)، عرضه محصولات محلی (I2)، اشتغال‌زایی بخش گردشگری (C2)، امکانات، تسهیلات رفاهی و استراحتگاه‌ها (K2)، درآمدهای پایدار گردشگری برای مدیریت شهری (C5)، کیفیت اطلاعات و تبلیغات گردشگری (L1) و ظرفیت زیرساخت‌های خدماتی و امدادی (G1) متغیرهای وابسته در این پژوهش هستند.</p>	<p><b>ناحیه سوم:</b> متغیرهای وابسته</p>
<p>این ناحیه متغیرهایی را نشان می‌دهد که هم میزان تأثیرگذاری و هم میزان تأثیرپذیری کمی دارند. در واقع، این دسته متغیرها در قیاس با دیگر متغیرها اصطلاحاً خودمختار یا مستقل عمل می‌کنند و در نتیجه تأثیر کمی در رفتار آینده سیستم دارند. لذا، برای ساده‌تر شدن به‌منظور برنامه‌ریزی روی متغیرهای کلیدی می‌توان از آن‌ها چشم‌پوشی کرد. مطابق شکل ۳، تعداد ۲۲ مورد از ۳۹ متغیر این پژوهش آن‌ها ماهیت مستقل دارند.</p>	<p><b>ناحیه چهارم:</b> متغیرهای مستقل یا قابل چشم‌پوشی</p>
<p>متغیرهای این ناحیه عمدتاً به یکی از چهار ناحیه دیگر تمایل دارند، اما سیستم توانایی تصمیم‌گیری قطعی برای آن‌ها را ندارد. بنابراین، از نظر سیستم، آن‌ها وضعیت نامعینی در آینده دارند. متغیرهای توزیع زمانی و مکانی گردشگری (I3) و مشارکت مردمی و همکاری نهادهای محلی (J1) را می‌توان جزء این دسته دانست.</p> <p>ارزش متغیرهای این ناحیه از ارزش متغیرهای نواحی سوم و چهارم برای مداخله و سیاست‌گذاری بیشتر است.</p>	<p><b>ناحیه پنجم:</b> متغیرهای خوشه‌ای یا نامعین</p>



شکل ۳: نمودار تحلیل اثر وابستگی مستقیم متغیرهای گردشگری پایدار شهر خوانسار

ضعیف‌ترین تأثیرات، تأثیرات ضعیف، تأثیرات میانه، تأثیرات قوی و قوی‌ترین تأثیرات قابل‌نمایش است که فقط ۵ درصد از بردارهای با قوی‌ترین تأثیرات، برای حفظ خوانایی گراف، تأثیرنمایش داده شده است.

در نهایت، شکل ۴ نمایشی گرافیکی از متغیرهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد. در این شکل، تأثیرات مستقیم متغیرها در سایر متغیرهای سیستم مشخص شده است. چگونگی تأثیرگذاری متغیرها به صورت



شکل ۴: گراف قوی‌ترین تأثیرات وابستگی مستقیم میان متغیرهای گردشگری پایدار شهری خوانسار

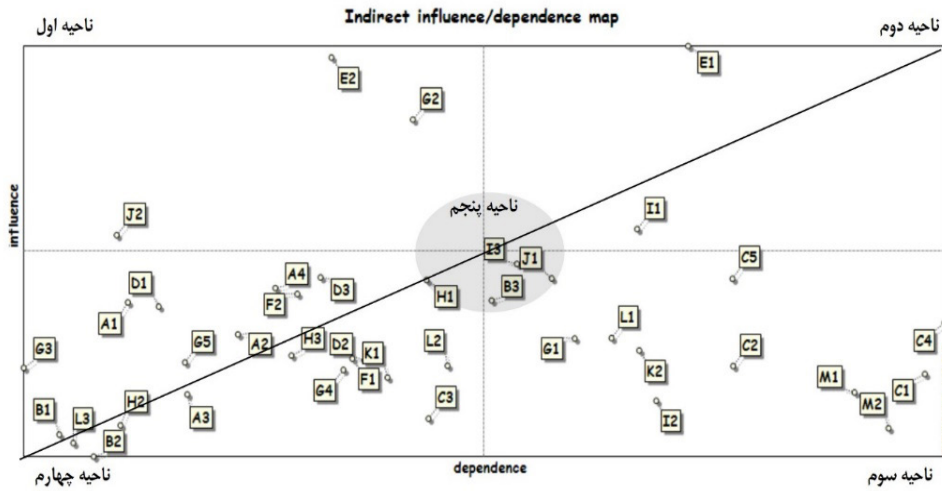


## تحلیل اثر وابستگی غیرمستقیم و پراکندگی متغیرها

در ماتریس تأثیرات غیرمستقیم، هریک از متغیرها توسط نرم افزار به توان های ۲، ۳، ۴، ۵ و ... رسانده شده است. بر این اساس، تأثیرات غیرمستقیم عوامل سنجیده می شوند. طبق جدول ۳، متغیر طرح ها و برنامه های بلندمدت توسعه گردشگری (E1) بیشترین تأثیرگذاری و متغیر

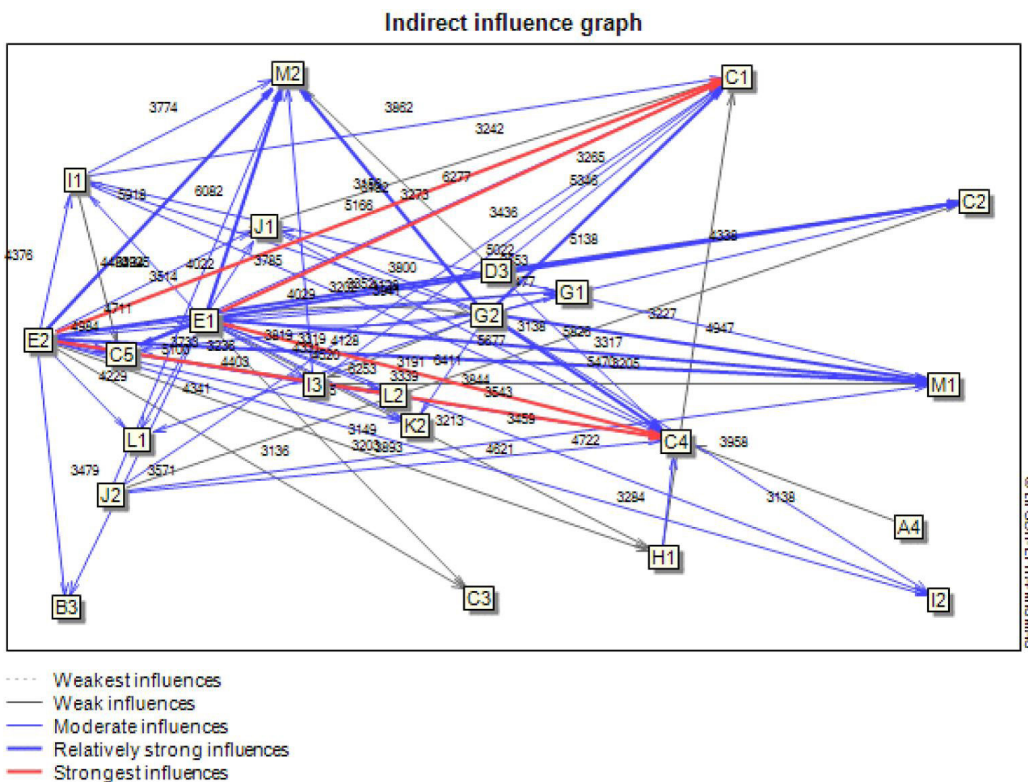
جدول ۵: تحلیل نواحی پنج گانه نمودار اثر وابستگی غیرمستقیم (منبع: نگارندگان)

شکل ۵ نشان می دهد که، در ماتریس تأثیرات غیرمستقیم، متغیرهای آگاه سازی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر (J2)، قوانین و مقررات (E2) و عدم شلوغی و ازدحام بیش از حد (G2) تأثیرگذارترین متغیرها در سیستم هستند. متغیرهای شناسایی شده متغیرهای ورودی سیستم محسوب می شوند و توسط سیستم قابل کنترل نیستند؛ زیرا خارج از سیستم قرار دارند و به صورت متغیرهای باثبات عمل می کنند.	ناحیه اول: پیشران های شگفت انگیز
متغیر طرح ها و برنامه های بلندمدت توسعه گردشگری (E1) به منزله عوامل ریسک و متغیر وجود جاذبه های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن ها (I1) به منزله عامل هدف در این نمودار هستند.	ناحیه دوم: متغیرهای دو وجهی
متغیرهای رضایتمندی گردشگران (M2)، درآمدهای بخش گردشگری و توزیع آن (C1)، سرمایه گذاری و مشارکت بخش خصوصی (C4)، ارتقای کیفیت زندگی و رفاه جامعه میزبان (M1)، عرضه محصولات محلی (I2)، اشتغال زایی بخش گردشگری (C2)، امکانات، تسهیلات رفاهی و استراحتگاه ها (K2)، درآمدهای پایدار گردشگری برای مدیریت شهری (C5)، کیفیت اطلاعات و تبلیغات گردشگری (L1) و ظرفیت زیرساخت های خدماتی و امدادی (G1) از جمله متغیرهای وابسته در ماتریس تأثیرات غیرمستقیم هستند.	ناحیه سوم: متغیرهای وابسته
در این ماتریس نیز، متغیرهای عدم آلودگی هوا و صوت (B1)، عدم آلودگی آب (B2)، برخورد کارکنان و متولیان (L3)، سرویس های بهداشتی (H2)، فناوری های نوین ارتباطی، اینترنت، آنتن دهی تلفن همراه، خودپردازها (G3)، استفاده کارآمد از منابع انرژی در بخش گردشگری (G5)، اقلیم و آب و هوا (A1)، گونه های گیاهی و جانوری بومی (A3)، آداب و رسوم محلی و فرصت های پنهان فرهنگی (D1)، چشم اندازهای طبیعی (A2)، فضای سبز و کیفیت پوشش گیاهی (A4)، کیفیت حمل و نقل و زیرساخت های ارتباطی (F2)، امنیت (D3)، ایمنی (H3)، ترافیک سواره و دسترسی به پارکینگ (F1)، تنش ها و تعارضات میان گردشگران و جامعه میزبان (D2)، میزان مصرف آب (G4)، کیفیت مراکز اقامتی و خدمات پذیرایی (K1)، قیمت ها و هزینه ها برای گردشگر (C3) و کیفیت تورهای گردشگری (L2) به منزله متغیرهای مستقل سیستم عمل می کنند.	ناحیه چهارم: متغیرهای مستقل یا قابل چشم پوشی
در این ناحیه، چهار متغیر مشارکت مردمی و همکاری نهادهای محلی (J1)، توزیع زمانی و مکانی گردشگرپذیری (I3)، حفاظت از کاربری اراضی حوزه های طبیعی (B3) و پاکیزگی محیط، وضعیت جمع آوری زباله، فاضلاب و ضایعات (H1) قرار گرفته اند. اگرچه سیستم توانایی تصمیم گیری قطعی درباره این متغیرها را ندارد، ارزش متغیرهای این ناحیه از ارزش متغیرهای نواحی سوم و چهارم در مداخله و سیاست گذاری بیشتر است.	ناحیه پنجم: متغیرهای خوشه ای یا نامعین



شکل ۵: نمودار تحلیل اثر وابستگی غیرمستقیم متغیرهای گردشگری پایدار شهر خوانسار

همچنین، در شکل ۶، تأثیرات غیرمستقیم متغیرهای سیستم مشخص شده است. چگونگی تأثیرگذاری متغیرها به صورت ضعیف‌ترین تأثیرات، تأثیرات میانه، تأثیرات قوی و قوی‌ترین تأثیرات است که فقط ۵ درصد از قوی‌ترین آثار، با توجه به تعداد زیاد روابط، تأثیرنمایش داده شده‌اند.



شکل ۶: گراف قوی‌ترین تأثیرات وابستگی غیرمستقیم میان متغیرهای گردشگری پایدار شهری خوانسار



## شناسایی عوامل پیشران و کلیدی مؤثر در تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار

متغیرهای کلیدی و استراتژیک متغیرهایی هستند که هم قابل دستکاری و کنترل باشند و هم در پویایی و تغییر سیستم تأثیرگذار باشند. با این توصیف، متغیرهایی را که تأثیر زیادی دارند اما قابل کنترل نیستند می‌توان متغیر کلیدی محسوب کرد. از این رو، متغیرهای ناحیه اول نمی‌توانند جزء متغیرهای استراتژیک پژوهش باشند. متغیرهای قرار گرفته در ناحیه سوم نیز تأثیرگذاری و تأثیرپذیری کمی در سیستم دارند و نمی‌توانند متغیر استراتژیک شناخته شوند. متغیرهای ناحیه چهارم نیز به دلیل وابستگی شدید به سایر متغیرها خاصیت کلیدی و استراتژیک ندارند و بیشتر نتیجه سایر متغیرها هستند. اما متغیرهای ناحیه دوم ماتریس اثرات متقاطع متغیرهای استراتژیک هستند، زیرا هم قابلیت کنترل توسط سیستم مدیریتی را دارند و هم تأثیرگذاری قابل قبولی دارند. از این رو، متغیرهایی که در ناحیه دوم و در



شکل ۷: عوامل پیشران گردشگری پایدار شهر خوانسار و نتایج ضمنی توجه به آن‌ها

### نتیجه گیری

شناسایی و پیشنهاد شوند. بدین منظور، نخست، متغیرهای اصلی گردشگری شهری از منابع معتبر داخلی و خارجی استخراج شده است. به منظور حصول به نتیجه ای متقن و قابل اتکا، از طیف جامعی از متغیرها شامل ۳۹ متغیر که در ۱۳ بُعد شامل محیط طبیعی، آلاینده ها و آسیب های اکولوژیکی، اقتصادی، اجتماعی، مدیریتی، حمل و نقلی، ظرفیت قابل تحمل شهر، بهداشت و سلامت، جاذبه های گردشگری، بنیان های جامعه محلی، زیرساخت های کالبدی گردشگری، زیرساخت های غیرکالبدی گردشگری و رضایتمندی از گردشگری دسته بندی شده اند استفاده شد. سپس، بر مبنای معادلات ساختاری و در چارچوب مدل Micmac، ارزیابی متغیرها برای شهر خوانسار انجام شده. داده های ورودی به مدل Micmac از روش دلفی و با دریافت دیدگاه های ۱۵ کارشناس از طریق پرسش نامه گردآوری

امروزه اهمیت رونق گردشگری به منزله منبع درآمدی پایدار برای کشورها و شهرها بر هیچ کس پوشیده نیست، تا آنجا که از گردشگری به منزله «صنعت» در برنامه های اقتصادی یاد می شود. با این وجود این، حضور گردشگران در شهرها و آبادی ها می تواند آثار و تبعات دوگانه ای داشته باشد، چنان که می توان اذعان کرد که رونق گردشگری شهری به مثابه حرکت روی لبه تیغ است و کوچک ترین خطا در این حوزه می تواند محیط شهر و جامعه میزبان را با مشکلات عدیده ای مواجه کند. همین مسئله سبب شده است که امروزه پسوند «پایدار» به گردشگری اضافه شود تا برنامه های این حوزه با حداقل تعارضات همراه شوند. از همین رو، در پژوهش حاضر سعی شد اصلی ترین راهبردهای تحقق گردشگری پایدار برای شهر خوانسار





شدند. در نهایت، خروجی مدل مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار و تأثیرپذیر در حوزه گردشگری پایدار شهر خوانسار را به دست داده است. متغیرهایی را که تأثیر بیشترین تأثیرگذاری را داشتند می‌توان عوامل پیشران در تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار قلمداد کرد که ضروری است راهبردها و سیاست‌گذاری‌هایی برای آن‌ها تدوین شود. علاوه بر این، متغیرهایی نیز که به منزله عوامل نامعین (با تأثیرگذاری غیرقطعی) شناسایی شده‌اند می‌توانند اولویت‌های فرعی در نظر گرفته شوند یا به نحوی از آن‌ها در تدوین راهبردهای عوامل پیشران استفاده کرد شود.

از مقایسه یافته‌های پژوهش حاضر با مطالعات پیشین می‌توان به نکات زیر پی برد:

عامل پیشران «مدیریت عناصر میراثی» از پژوهش هیوت - ال کوکر و همکاران (2019)، عامل پیشران «آثار تاریخی» از پژوهش نصر (۱۳۹۸) و عامل کلیدی «بازسازی آثار گردشگری» از پژوهش ایمانی و رضوی (۱۳۹۹) همگی مؤید عامل دارای اولویت اول از این پژوهش یعنی عامل «وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت آن‌ها» هستند. همچنین، عامل پیشران «سیاست دولت در زمینه گردشگری» از پژوهش جندقی و همکاران (2019) و عامل پیشران «سیاست‌های کلان ملی در حوزه گردشگری» از پژوهش نصر (۱۳۹۸) با عامل دارای اولویت اول از این پژوهش یعنی عامل «طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری» ارتباط مستقیم استوارند. متغیر غالب «مقررات و حکمروایی» از پژوهش اریانی و فنوزی (2019) با عامل دارای اولویت دوم از این پژوهش یعنی «قوانین و مقررات» همخوانی دارد. گفتنی است که عامل پیشران «سیاست دولت در زمینه گردشگری» از پژوهش جندقی و همکاران (2019) و عامل پیشران «سیاست‌های کلان ملی در حوزه گردشگری» از پژوهش نصر (۱۳۹۸) نیز با قوانین و مقررات ارتباط مستقیم استوارند. دو عامل از پژوهش فتاح‌زاده و همکاران (۱۳۹۹) با نام‌های «اطلاع‌رسانی مردم درباره

اهمیت وجود گردشگران در ناحیه موردنظر» و «ارتقای سطح آگاهی‌های زیست‌محیطی» با عامل دارای اولویت دوم از این پژوهش یعنی عامل «آگاه‌سازی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر» همخوانی دارند.

با وجود این‌ها، علی‌رغم این‌که عامل «تبلیغات» به منزله متغیر کلیدی در پژوهش‌های کیسی (2019)، اریانی و فنوزی (2019)، نصر (۱۳۹۸) و سوتریسنای و همکاران (2020) مطرح شده است، در این پژوهش جزء عوامل دارای اولویت نبوده است. مسئله‌دلیل این‌که هنوز زیرساخت‌ها و برنامه‌های توسعه گردشگری کافی و مناسبی برای شهر خوانسار توسعه گردشگری در نظر گرفته نشده است و لذا انجام تبلیغات، پیش از آماده‌سازی بستری لازم برای حضور گردشگران، منطقی به نظر نمی‌رسد. همچنین، علی‌رغم مطرح شدن عامل «امنیت» به منزله متغیر کلیدی در پژوهش‌های نصر (۱۳۹۸) و ایمانی و رضوی (۱۳۹۹)، در این پژوهش جزء عوامل دارای اولویت مطرح نبوده است که دلیل آن شرایط مطلوب امنیت در شهر خوانسار است. در واقع، مسئله امنیت برای مردم و گردشگران شهر خوانسار به موضوعی ساده و بدون پیچیدگی تبدیل شده است و تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری چندانی از گردشگری ندارد. همچنین، علی‌رغم مطرح شدن عامل «محیط زیست و پایداری آن» به منزله متغیر کلیدی در پژوهش‌های سوتریسنای و همکاران (2020) و وو و همکاران (2020)، در این پژوهش جزء عوامل دارای اولویت مطرح نبوده است. مسئله محیط زیست نیز، همانند عامل امنیت، یکی از خصوصیات پایه و بدیهی برای شهر خوانسار است. به عبارت دیگر، گردشگری خوانسار را نمی‌توان بدون محیط زیست و طبیعت آن تصور کرد. لذا عدم‌قرارگیری این عامل به منزله پیشران برای شهر خوانسار منطقی به نظر می‌رسد.

در پایان، بر مبنای عوامل پیشران، راهبردهایی کلیدی برای کاربست آن‌ها در برنامه‌ریزی گردشگری پایدار شهر خوانسار پیشنهاد شده‌اند (جدول ۶).

جدول ۶: راهبردهای پیشنهادی برای تحقق گردشگری پایدار شهر خوانسار با رویکرد اکوتوریسم

اولویت	متغیرهای پیشران	راهبردهای پیشنهادی
	<ul style="list-style-type: none"> <li>• طرح‌ها و برنامه‌های بلندمدت توسعه گردشگری</li> </ul>	<p>تدوین سند جامع گردشگری در مقیاس منطقه‌ای و مجموعه شهرستان‌های همجوار. تهیه طرح جامع گردشگری شهر با رویکرد اکوتوریسم (همراه با پیوست‌های فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی). تهیه طرح سه‌بعدی شهر با هدف ارزیابی اثر ساخت‌وسازها از نظر بصری و چشم‌انداز شهر. برنامه‌ریزی برای حرکت به سمت تأمین و مصرف انرژی‌های تجدیدپذیر در حوزه گردشگری.</p>
اول	<ul style="list-style-type: none"> <li>• وجود جاذبه‌های گردشگری، آثار تاریخی و حفاظت از آن‌ها</li> </ul>	<p>حفظ و مرمت آثار تاریخی و ابنی قدیمی دارای ارزش معماری همچون مسجد جامع، خانه حبیبی‌ها، خانه سلطانی‌ها، حمام‌های قدیمی، حسینیه‌های قدیمی و قبرستان تاریخی. خلق فضای گردشگری پذیر در مرکز شهر با رویکرد پیاده‌مداری و از طریق کاهش تردد خودروهای شخصی عبوری از خیابان امام، سنگفرش کردن معابر، احیا و بازطراحی مسیر. رودخانه، طراحی مسیر پیاده‌گردشگری از مرکز شهر تا پارک سرچشمه و مانند آن‌ها. ارتقای ظرفیت گردشگری آیینی و مذهبی شهر به‌ویژه در خصوص مراسم عزاداری محرم و برپایی تعزیه. تمرکز بر استفاده از ظرفیت باغات و طبیعت شهر در توسعه گردشگری و ایجاد جاذبه‌های گردشگری. حفظ و احیای رویشگاه‌های گونه‌های گیاهان بومی به‌ویژه منطقه لاله‌های واژگون گلستانکوه. خلق فضاهای گردشگری - تفریحی در نقاط مرتفع به‌صورت مشرف به مناظر طبیعی و باغات شهر.</p>



اولویت	متغیرهای پیشران	راهبردهای پیشنهادی
دوم	قوانین و مقررات	<ul style="list-style-type: none"> <li>تدوین الزامات و ضوابط ساختمان‌سازی با رویکرد ارتقای منظر خیابان‌ها و حفظ حریم بناهای تاریخی و سنتی.</li> <li>تدوین ضوابط در حوزه حفظ مناظر سنتی و کوچه باغات شهر.</li> <li>تدوین ضوابط و الگوهای طراحی و نگهداری باغات با رویکرد افزایش بهره‌وری اقتصادی.</li> <li>مدیریت منابع آب به‌ویژه به‌سبب اهمیت آن در حفظ طبیعت و باغات به‌منزله جاذبه‌های شهر.</li> </ul>
	عدم شلوغی و ازدحام بیش از حد جمعیت	<ul style="list-style-type: none"> <li>مدیریت میزان حضور و فعالیت گردشگران با هدف جلوگیری از فرسایش طبیعت توسط گردشگران.</li> <li>مدیریت زمانی حضور گردشگران در شهر به‌ویژه با هدف جلوگیری از سلب آرامش ساکنان در ساعات شب.</li> <li>مدیریت و برقراری تعادل میان جمعیت و ظرفیت تسهیلات به‌ویژه در خصوص ظرفیت اقامتگاه‌ها و خدمات امدادی.</li> <li>ایجاد پارک‌ها و مراکز تفریحی با رعایت فاصله مناسب از پارک‌های موجود.</li> </ul>
	آگاه‌سازی جامعه از مزایای گردشگری و نحوه تعامل با گردشگر	<ul style="list-style-type: none"> <li>برپایی گردهمایی‌های محلی و همایش‌های علمی با هدف ارتقای سطح آگاهی مردم از گردشگری.</li> <li>تقویت جایگاه نهادهای اجتماعی، NGO و CBO ها با هدف مشارکت در طرح‌های گردشگری.</li> <li>بهره‌گیری از فناوری‌های نوین ارتباطی و وب‌گاه‌های اینترنتی برای آموزش مباحث گردشگری.</li> <li>ارائه اطلاعات تفصیلی در حوزه گردشگری و جاذبه‌های منطقه در وب‌گاه فرمانداری و شهرداری.</li> <li>ایجاد مرکز ایده‌پروری با هدف دریافت و حمایت از ایده‌های نوآورانه مردم در حوزه گردشگری.</li> </ul>

## منابع

زالعی، نادر و عطریان، فروغ (۱۳۹۵). تدوین سناریوهای

توسعه گردشگری منطقه‌ای براساس اصول آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: استان همدان). آمایش سرزمین، ۱۸(۱)، ۱۰۷-۱۳۱.

سجادی، ژیلا، رضویان، محمدتقی، حیدری، جهانگیر و جمالی، حسین (۱۳۹۷). نقش مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری ساحلی از دیدگاه جامعه‌میزبان (مطالعه موردی: شهر بوشهر). نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳۳)، ۱-۱۶.

شاطریان، محسن، غلامی، یونس و میرمحمدی، محمد (۱۳۹۶). ارزیابی شاخص‌های توسعه گردشگری پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر کاشان). نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۷(۴۶)، ۱۹۵-۲۱۴.

ضرغام بروجنی، حمید و نیک‌بین، مهنا (۱۳۹۱). سنجش پایداری توسعه گردشگری در جزیره کیش. فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، ۱۲(۲)، ۱۳۷-۱۶۸.

ضیائی، محمود و عباسی، دیاکو (۱۳۹۷). چالش‌ها و رویکردهای توسعه گردشگری پایدار: از نظریه تا عمل. مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۷(۴)، ۸-۳۷.

فتاح‌زاده، یلدا، صالحی، اسماعیل و خستو، مریم (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای پیش‌رو در زمینه آینده توسعه گردشگری پایدار استان گیلان. فصلنامه علمی پژوهشی گردشگری و توسعه، ۹(۴)، ۹-۱۱۱.

فرجی‌راد، عبدالرضا و آفاجانی، سمیه (۱۳۸۸). تحلیلی نو پیرامون گردشگری و جدیدترین طبقه‌بندی آن، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیایی سرزمین، ۶(۲۳)، ۶۱-۷۲.

اسماعیل‌زاده، حسن و اسماعیل‌زاده، یعقوب (۱۳۹۶). شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر گردشگری پایدار در شهرهای ساحلی (مطالعه موردی: بندرانزلی). فصلنامه علمی پژوهشی فضای جغرافیایی، ۱۷(۶۰)، ۵۵-۷۷.

ایمانی، بهرام و رضوی، سیدمختار (۱۳۹۹). شناسایی پیشران‌های مؤثر بر وضعیت آینده گردشگری پایدار با رویکرد آینده‌پژوهی (مورد مطالعه: روستاهای بخش مرکزی شهرستان سرعین). برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۹(۲)، ۷۱-۹۰.

پوراحمد، احمد، حسینی سیاه‌گلی، مهناز و صفدری مولان، امین (۱۳۹۵). ارزیابی شاخص‌های توسعه پایداری گردشگری در جوامع میزبان (مطالعه موردی: شهر ساری). مجله آمایش جغرافیایی-فضا، ۶(۲۱)، ۱۵۹-۱۷۲.

حسن‌زاده، فریبا (۱۳۹۴). گردشگری سبز، محیط زیست و توسعه پایدار. فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، ۴(۱۴)، ۳۹-۴۷.

حیدرزاده، احسان و حق‌ی، محمدرضا (۱۳۹۷). دستیابی به توسعه گردشگری در شهرهای کوچک با رویکرد مدیریت راهبردی (نمونه مطالعه: شهر خوانسار)، سومین کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین عمران، معماری و صنعت ساختمان ایران، تهران.

دلشاد، علی، ابوهاشم‌آبادی، فرزانه و قاسمیان صاحبی، ایمن (۱۳۹۶). اولویت بندی و تعیین روابط شاخص‌های سنجش پایداری توسعه گردشگری. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۲(۹۳)، ۷۳-۹۴.

- Chinese Journal of Population Resources and Environment*, 15(2), 87-92.
- Choi, H. S. C., & Sirkaya, E. (2005). *Measuring Residents' Attitude toward Sustainable Tourism: Development of Sustainable Tourism Attitude Scale*. *Journal of Travel Research*, 43(4), 380-394.
- Dans, E. P., & Gonzalez, P. A. (2019). *Sustainable tourism and social value at World Heritage Sites: Towards a conservation plan for Altamira, Spain*. *Annals of Tourism Research*, 74, 68-80.
- Das, M., & Chatterjee, B. (2015). *Ecotourism: A panacea or a predicament? Tourism Management Perspectives*, 14, 3-16.
- Dedeke, A N. (2017). *Creating sustainable tourism ventures in protected areas: An actor-network theory analysis*. *Tourism Management*, 61, 161-172.
- Diamantis, D. (1999). *The Concept of Ecotourism: Evolution and Trends*. *Current Issues in Tourism*, 2(2-3), 93-122.
- Guo, Y., Jiang, J., & Li, S. (2019). *A Sustainable Tourism Policy Research Review*. *Sustainability*, 11(11), 1-16.
- Hinch, T. D. (1996). *Urban Tourism: Perspectives on Sustainability*. *Journal of Sustainable Tourism*, 4(2), 95-110.
- Hsu, C. Y., Chen, M. Y., Nyaupane, G. P., & Lin, S. H. (2020). *Measuring sustainable tourism attitude scale (SUS-TAS) in an Eastern island Context*. *Tourism Management Perspectives*, 33, 100617.
- Huete-Alcocer, N., López-Ruiz, V. R., & Grigorescu, A. (2019). *Measurement of Satisfaction in Sustainable Tourism: A Cultural Heritage Site in Spain*. *Sustainability*, 11(23), 67-74
- Jandaghi, G., Fathi, M. R., Maleki, M. H., Faraji, O., & Yü zbaş oğlu, N. (2019). *Identification of Tourism Scenarios in Turkey Based on Futures* معینان میاندوآب، غزال، فتحی، بابک و معینان، پریچهر (۱۳۹۹). الزامات مدیریت شهری در توسعه پایدار گردشگری با تأکید بر اقتصاد (مورد مطالعه: شهر میاندوآب). *جغرافیا و ارتباط انسانی*، ۲(۴)، ۴۴۹-۴۷۱.
- نصر، طاهره (۱۳۹۸). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر گردشگری در کلان‌شهر شیراز با رویکرد آینده‌پژوهی. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۰(۳۷)، ۵۵-۶۶.
- Agyeman, Y. B., Yeboah, A. O., & Ashie, E. (2019). *Protected areas and poverty reduction: The role of ecotourism livelihood in local communities in Ghana*. *Community Development*, 50(1), 73-91.
- Al-Saad, S. A., & Ababneh, A. (2017). *Concept, opportunities and challenges of urban tourism in the Arab world: Case studies of Dubai, Cairo and Amman*. *TOURISM*, 65(3), 361-375.
- Ariyani, N., & Fauzi, A. (2019). *Analysis of Strategic Variables for Ecotourism Development; an Application of Micmac*. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, 3(3), 1-12.
- Asuk, S. A., & Nchor, A. A. (2018). *Challenges of Community-Based Ecotourism Development in Southern Eastern Nigeria: Case Study of Iko Esai Community*. *Journal of Scientific Research & Reports*, 20(1), 1-10.
- Boley, B. B., McGehee, N. G., & Hammett, A. T. (2017). *Importance-performance analysis (IPA) of sustainable tourism initiatives: The resident perspective*. *Tourism Management*, 58, 66-77.
- Bošković, N., Vujičić, M., & Ristić, L. (2020). *Sustainable tourism development indicators for mountain destinations in the Republic of Serbia*. *Current Issues in Tourism*, 23(22), 2766-2778.
- Chirenje, L. I. (2017). *Contribution of ecotourism to poverty alleviation in Nyanga, Zimbabwe*



- Pan, S. Y., Gao, M., Kim, H., Shah, K. J., Pei, S. L., & Chiang, P. C. (2018). Advances and challenges in sustainable tourism toward a green economy. *Science of the Total Environment*, 635, 452-469.
- Rasoolimanesh, S. M., Ramakrishna, S., Hall, C. M., Esfandiari, K., & Seyfi, S. (2020). A systematic scoping review of sustainable tourism indicators in relation to the sustainable development goals. *Journal of Sustainable Tourism*, 1-21.
- Romero-Garcia, L. E., Aguilar-Gallegos, N., Morales-Matamoros, O., Badillo-Piña, I., & Tejeida-Padilla, R. (2019). Urban tourism: a systems approach-state of the art. *Tourism Review*, 74(3), 679-693.
- Rostami, E., & Teimouri, M. S. (2019). Studying the Economic, Socio-Cultural and Environmental Outcomes of Ecotourism on Local Communities Using SEM Model. *Modern Applied Science*, 13(8), 48-56.
- Roxas, F. M. Y., Rivera, J. P. R., & Gutierrez, E. L. M. (2020). Framework for creating sustainable tourism using systems thinking. *Current Issues in Tourism*, 23(3), 280-296.
- Saidmamatov, O., Matyakubov, U., Rudenko, I., Filimonau, V., Day, J., & Luthe, T. (2020). Employing Ecotourism Opportunities for Sustainability in the Aral Sea Region: Prospects and Challenges. *Sustainability*, 12(21), 1-19.
- Spenceley, A. (2018). Sustainable tourism certification in the African hotel sector. *Tourism Review*, 74(2), 1-15.
- Sutrisna, M., Saskara, N., & Ayu, I. (2020). Prospective Analysis of Sustainable Tourism Development in Penglipuran Village as A Tourist Village Role Model in Bali. *Technium Social Sciences Journal*, 13, 184-198.
- Synman, S. (2016). The role of private sector ecotourism in local socio-economic development in southern Africa. *Journal Of Ecotourism*, 16(3), 247-268.
- Study Approach. *Almatourism-Journal of Tourism, Culture and Territorial Development*, 10(20), 47-68.
- Jegdić, V., & Gradinac, O. (2016). Cities as Destinations of Urban Ecotourism: The Case Study of Novi Sad. *Acta Economica Et Turistica*, 2(2), 155-166.
- Kisi, N. (2019). A Strategic Approach to Sustainable Tourism Development Using the A' WOT Hybrid Method: A Case Study of Zonguldak, Turkey. *Sustainability*, 11(4), 1-19.
- Lozano-oyala, M., Blancas, F. J., González, M., & Caballero, R. (2019). Sustainable tourism tags to reward destination management. *Journal of Environmental Management*, 250, 109458.
- Maxim, C. (2016). Sustainable tourism implementation in urban areas: a case study of London. *Journal of Sustainable Tourism*, 24(7), 971-989.
- Menbere, I. P., & Menbere, T. P. (2017). Opportunities and challenges for community-based ecotourism development: A case study in Dinsho and Goba Woredas, Southeast Ethiopia. *International Journal of Ecology and Ecosolution*, 4(1), 5-16.
- Mensah, I. (2017). Benefits and Challenges of Community-Based Ecotourism in Park-Fringe Communities: The Case of Mesomagor of Kakum National Park, Ghana. *Tourism Review International*, 21(1), 81-98.
- Mistry, R. B. (2018). Influence of Destination Attributes Importance to Tourists' Satisfaction - Gujarat Tourism. *Amity Journal of Management Research*, 3(1), 14-26.
- Nematpour, M., & Faraji, A. (2019). Structural analysis of the tourism impacts in the form of future study in developing countries (case study: Iran). *Journal of Tourism Futures*, 5(3), 259-282.

- Vu, D. V., Tran, G. N., Nguyen, H. T. T., & Nguyen, C. V. (2020). Factors Affecting Sustainable Tourism Development in Ba Ria-Vung Tau, Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(9), 561-572.
- Wondirad, A. (2019). Does ecotourism contribute to sustainable destination development, or is it just a marketing hoax? Analyzing twenty-five years contested journey of ecotourism through a meta-analysis of tourism journal publications. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 24(11), 1047-1065.
- Wu, Y. Y., Wang, H. L., & Ho, Y. F. (2010). Urban ecotourism: Defining and assessing dimensions using fuzzy number construction. *Tourism Management*, 31(6), 739-743.
- Tanguay, G. A., Rajaonson, J., & Therrien, M. C. (2013). Sustainable tourism indicators: selection criteria for policy implementation and scientific recognition. *Journal of Sustainable Tourism*, 21(6), 862-879.
- Tovmasyan, G. (2019). Assessment of Tourist Satisfaction Index: Evidence from Armenia. *Marketing and Management of Innovations*, (3), 22-32.
- Tseng, M. L., Lin C., Lin, C. W. R., Wu, K. J., & Sriphon, T. (2019). Ecotourism development in Thailand: community participation leads to the value of attractions using linguistic preferences. *Journal of Cleaner Production*, 231, 1319-1329.

